

BẢO ĐẢM QUYỀN CON NGƯỜI CỦA PHẠM NHÂN TỪ THỰC TIỄN THI HÀNH ÁN PHẠT TỬ VÀ MỘT SỐ KIẾN NGHỊ

NGUYỄN MẬU HIẾU*

Việc bảo vệ quyền của người đang chấp hành bản án tại các trại giam có ý nghĩa quan trọng, mang tính đặc thù về yếu tố chính trị, pháp lý, xã hội trước mắt và lâu dài đối với công dân. Do vậy, cần phải đảm bảo quyền trong trại giam nhằm đáp ứng tốt hơn yêu cầu bảo đảm quyền con người của phạm nhân trong tình hình mới.

Từ khóa: Quyền con người, thi hành án hình sự, phạm nhân.

Ngày nhận bài: 15/11/2020; Biên tập xong: 18/11/2020; Duyệt đăng: 20/11/2020

It is vital to protect the rights of persons serving sentences in prisons which has immediate and long-term political, legal and social specificities for citizens. Therefore, ensuring human rights in prisons to better respond to the human rights requirement of prisoners in the new situation is necessary.

Keywords: Human rights, criminal execution, prisoners.

Nhân quyền (hay quyền con người - human rights) là những quyền tự nhiên của con người và không bị tước bỏ bởi bất cứ ai và bất cứ chính thể nào. Theo định nghĩa của Văn phòng Cao ủy Liên hiệp quốc, nhân quyền là những bảo đảm pháp lý toàn cầu có tác dụng bảo vệ các cá nhân và các nhóm chống lại những hành động hoặc sự bỏ mặc mà làm tổn hại đến nhân phẩm, những tự do cơ bản của con người. Ở Việt Nam, quyền con người thường được hiểu là những nhu cầu lợi ích tự nhiên, vốn có và khách quan của con người được ghi nhận và bảo vệ trong pháp luật quốc gia và các thỏa thuận pháp lý quốc tế. Điều này có nghĩa là nhìn từ góc độ nào và cấp độ nào thì quyền con người cũng được xác định như những chuẩn mực được cộng đồng quốc tế thừa nhận và tuân thủ. Cho dù cách nhìn nhận có những khác biệt nhất định thì quyền con người vẫn là những giá trị cao cả cần được tôn trọng và bảo vệ trong mọi xã hội và trong mọi giai đoạn lịch sử.

Đối với phạm nhân đang chấp hành án phạt tử cũng vậy, những nhu cầu, lợi ích của họ là những quyền họ đương nhiên có với tư cách là một thực thể tự

nhiên bởi họ là con người nên họ được hưởng những quyền đó và Nhà nước phải có trách nhiệm trong việc đảm bảo những quyền đó của phạm nhân. Bất kể mức độ phạm tội hay lý do bị bắt giam, phạm nhân vẫn được giữ nguyên quyền con người của mình và được pháp luật bảo vệ. Tòa án hay bất cứ cơ quan tư pháp nào thụ lý hồ sơ của họ có thể tuyên bố tước quyền tự do nhưng không thể phủ nhận quyền con người của họ.

Thời gian qua, Nhà nước Việt Nam đã tham gia vào nhiều văn kiện quốc tế để đảm bảo các quyền con người được thừa nhận và bảo vệ, như Công ước quốc tế về các quyền dân sự và chính trị và Công ước quốc tế về các quyền kinh tế, xã hội và văn hóa (gia nhập ngày 24/09/1982). Đáng chú ý là vào ngày 07/11/2013, Việt Nam đã ký tham gia Công ước của Liên hiệp quốc về chống tra tấn và trừng phạt hoặc đối xử tàn nhẫn, vô nhân đạo hoặc làm mất phẩm giá (Công ước chống tra tấn 1984). Việc ra nhập Công ước chống tra tấn đã tạo thêm những cơ sở pháp lý bảo đảm cho quyền của phạm nhân.

* *Phong Quản lý học viên, Học viện Cảnh sát nhân dân.*

Thể chế hóa Hiến pháp năm 2013 về bảo đảm quyền con người, quyền công dân, Luật Thi hành án hình sự năm 2019 đã quy định các quyền cho phạm nhân tại Điều 27 như sau:

“a) Được bảo hộ tính mạng, sức khỏe, tài sản, tôn trọng danh dự, nhân phẩm; được phổ biến quyền và nghĩa vụ của mình, nội quy cơ sở giam giữ phạm nhân;

b) Được bảo đảm chế độ ăn, ở, mặc, đồ dùng sinh hoạt cá nhân, chăm sóc y tế theo quy định; gửi, nhận thư, nhận quà, tiền; đọc sách, báo, nghe đài, xem truyền hình phù hợp với điều kiện của nơi chấp hành án;

c) Được tham gia hoạt động thể dục, thể thao, sinh hoạt văn hóa, văn nghệ;

d) Được lao động, học tập, học nghề;

đ) Được gặp, liên lạc với thân nhân, đại diện cơ quan, tổ chức hoặc cá nhân; đối với phạm nhân là người nước ngoài được thăm gặp, tiếp xúc lãnh sự;

e) Được tự mình hoặc thông qua người đại diện để thực hiện giao dịch dân sự theo quy định của pháp luật;

g) Được bảo đảm quyền khiếu nại, tố cáo; được đề nghị xét đặc xá, bồi thường thiệt hại theo quy định của pháp luật;

h) Được tham gia bảo hiểm xã hội tự nguyện, hưởng chế độ, chính sách về bảo hiểm xã hội theo quy định của pháp luật;

i) Được sử dụng kinh sách, bày tỏ niềm tin tín ngưỡng, tôn giáo theo quy định của pháp luật;

k) Được khen thưởng khi có thành tích trong quá trình chấp hành án.”

Ngoài ra, Luật thi hành án hình sự năm 2019 cũng đã bổ sung mới 02 đối tượng được bố trí giam giữ riêng. Điều 30 của Luật quy định phạm nhân có con dưới 36 tháng tuổi theo mẹ vào trại giam; phạm nhân là người đồng tính, người chuyển đổi giới tính, người chưa xác định rõ giới tính.

Như vậy, có thể thấy Luật thi hành án hình sự năm 2019 đã thể hiện tính nhân văn sâu sắc, bảo đảm quyền lợi của phạm nhân, đảm bảo quyền con người, quyền

công dân theo tinh thần Hiến pháp năm 2013. Các quy định trên đã thể hiện chính sách khoan hồng, nhân đạo của Đảng và Nhà nước ta trong việc giáo dục, cải tạo người phạm tội và ngày càng tương thích với pháp luật quốc tế về quyền con người, trong đó có Bộ luật Nhân quyền quốc tế và các văn bản pháp luật quốc tế có liên quan tới quyền con người của phạm nhân (như: Những nguyên tắc cơ bản trong việc đối xử với tù nhân năm 1990; Các quy tắc tiêu chuẩn tối thiểu về đối xử với tù nhân năm 1955, Nguyên tắc Băng cốc...). Trong những năm qua, trên cơ sở quy định của pháp luật, các cơ quan thi hành án hình sự đã tổ chức thực hiện hiệu quả việc bảo đảm các quyền con người của phạm nhân, góp phần nâng cao uy tín của Đảng và Nhà nước ta trong việc chăm lo, bảo vệ, bảo đảm quyền con người. Hàng chục nghìn người đã chấp hành xong hình phạt tù, được trở về với gia đình và cộng đồng, nhiều người trong số họ đã có nhiều đóng góp cho xã hội sau khi mãn hạn tù.

Theo Báo cáo tổng kết công tác trại giam, cơ sở giáo dục bắt buộc, trường giáo dưỡng năm 2020 của Cục Cảnh sát quản lý trại giam, cơ sở giáo dục bắt buộc, trường giáo dưỡng (C10) - Bộ Công an, trong thời gian qua, việc bảo đảm quyền con người ở các trại giam đã đạt được những kết quả nhất định như: trong các phòng giam phạm nhân, đồ đạc được sắp xếp ngăn nắp, nội vụ gọn gàng; mỗi phòng giam đều có khu vệ sinh riêng sạch sẽ; có 1 tivi màu 29 inch để xem các chương trình truyền hình; diện tích sàn nằm trung bình 2,1m²/ phạm nhân. Khu chế biến thức ăn có bảng kinh tế công khai ghi rõ những tiêu chuẩn trong suất ăn hằng ngày, hàng tháng. Mỗi phạm nhân được trại chi ăn thêm ngoài tiêu chuẩn chung của Nhà nước từ 20.000 đồng đến 30.000 đồng/tháng, số tiền này được trích từ kết quả lao động của phạm nhân. Các bữa ăn luôn đúng định lượng và bảo đảm chất lượng. Bệnh xá cho phạm nhân nằm riêng một góc yên tĩnh, luôn có

đội ngũ thầy thuốc túc trực với các thiết bị y tế cơ bản phục vụ việc khám, chữa bệnh.

Lao động là cách tốt nhất để cải tạo phạm nhân hoàn lương (đây cũng là một trong các quyền của phạm nhân đã được quy định). Các trại giam đã tổ chức cho phạm nhân lao động nhiều ngành nghề, phù hợp với sức khỏe, khả năng của từng người, như: Nông nghiệp, thủ công mỹ nghệ, xây dựng, mộc... chú trọng tổ chức lớp học nghề hướng nghiệp và hướng dẫn, đào tạo tay nghề cho phạm nhân, để khi mãn hạn về địa phương có thể tìm được việc làm, đồng thời bảo đảm yêu cầu công tác quản lý, giam giữ.

Ban giám thị các trại giam cũng thường xuyên quan tâm cung cấp sách, báo, vừa bảo đảm đời sống tinh thần, đồng thời giúp phạm nhân học tập, hồi cải, trong các buồng giam và xưởng sản xuất cũng có tủ sách nhỏ để phạm nhân đọc khi rảnh rỗi. Để hoạt động của thư viện thêm sinh động, Ban giám thị trại thường xuyên chỉ đạo tổ chức các cuộc thi gắn với đọc sách cho phạm nhân, như: “Tuyên truyền sách”; “Xếp, trưng bày sách”; “Tuyên truyền, giới thiệu, kể chuyện theo sách”; “Viết cảm nhận về sách”... thu hút đông đảo phạm nhân tham gia. Ngoài hoạt động thư viện, các hoạt động văn hóa, văn nghệ cũng được trại tổ chức thường xuyên, như: Thi “Tiếng hát tình đời”, tổ chức “Ngày hội văn hóa, văn nghệ, thể dục, thể thao”. Trại còn thành lập một đội văn nghệ gồm các phạm nhân có năng khiếu làm hạt nhân để biểu diễn mỗi dịp lễ, tết.

Tuy nhiên, trên thực tế, việc bảo đảm quyền của phạm nhân trong nhiều trại giam của Việt Nam vẫn còn nhiều vấn đề cần quan tâm khắc phục. Thực hiện các quy phạm pháp luật thi hành án hình sự, nhất là thực hiện các quy phạm pháp luật thi hành án phạt tù để đảm bảo quyền con người vẫn có những khó khăn nhất định như tình hình người phải chấp hành án phạt tù ngày càng tăng, hệ thống trại giam đang quá tải, cơ sở vật chất nhiều trại giam

bị xuống cấp. Hơn nữa, khi nói đến hình phạt tù và phạm nhân, xã hội thường có tâm lý xa lánh, kỳ thị và xem hành động trừng phạt họ là đương nhiên. Thế nhưng con người càng văn minh thì càng nhận thức được quyền lợi của mình, không chỉ quyền cho người sống bình thường, lương thiện mà còn quyền cho những phạm nhân. Hành vi phạm tội của họ đến đâu thì họ bị ở tù, bị mất tự do đến đó, không ai được phép tra tấn, bỏ đói, nhục mạ họ. Chính vì vậy, yêu cầu của xã hội đối với hoạt động thi hành án phạt tù ngày càng cao.

Trước yêu cầu xây dựng Nhà nước pháp quyền (NNPQ) xã hội chủ nghĩa (XHCHN) của dân, do dân, vì dân, trong thi hành án phạt tù đối với phạm nhân, các quy định pháp luật về quyền con người, quyền công dân của phạm nhân trong các trại giam còn bộc lộ những yếu kém, bất cập; thiếu tính đồng bộ, tính thống nhất. Nội dung điều chỉnh còn chung chung, chưa hoàn toàn phù hợp. Các quy định về quản lý phạm nhân của các trại giam còn phân tán, chồng chéo, thiếu thống nhất và gò bó cứng nhắc, chưa đáp ứng được yêu cầu nhiệm vụ cụ thể của từng trại giam. Một số chủ trương, chính sách đổi mới của Đảng về quyền con người, quyền công dân của phạm nhân chưa được thể chế hóa thành pháp luật; nhiều vấn đề phát sinh mới trong quá trình quản lý phạm nhân chưa được pháp luật điều chỉnh, bổ sung kịp thời.

Những thiếu sót đó là một trong những nguyên nhân chủ yếu dẫn đến việc quyền con người quyền công dân của phạm nhân trong các trại giam không được bảo đảm, có lúc có nơi quyền con người, quyền công dân của phạm nhân bị vi phạm nghiêm trọng. Để tạo được một hệ thống các quy phạm pháp luật về quyền công dân của phạm nhân tại các trại giam trên toàn quốc có sự đổi mới cơ bản, có nguyên tắc, định hướng và mục đích pháp lý đầy đủ, rõ ràng, đồng bộ, thống nhất và có tính khả thi cao đáp ứng yêu cầu xây

dựng NNPQ XHCN của dân, do dân và vì dân đã đặt ra nhiều vấn đề lý luận, pháp lý cần phải được giải đáp thấu đáo, có căn cứ khoa học và thực tiễn. Vì vậy, việc bảo vệ quyền con người của các phạm nhân đang chấp hành bản án tại các trại giam có ý nghĩa quan trọng, mang tính đặc thù về yếu tố chính trị, pháp lý, xã hội trước mắt và lâu dài đối với công dân.

Để góp phần đảm bảo quyền của phạm nhân trong trại giam, tác giả đề xuất một số kiến nghị như sau:

Một là, hiện nay, tội phạm là người nước ngoài đang có xu hướng gia tăng, phạm nhân là người nước ngoài chấp hành án tại các trại giam của Việt Nam cũng tăng lên đáng kể. Tính đến cuối năm 2020, có khoảng 556 người nước ngoài đang chấp hành án phạt tù tại các cơ sở giam giữ do Bộ Công an quản lý¹. Luật thi hành án hình sự năm 2019 quy định tại khoản 1 Điều 27 về việc bố trí giam giữ riêng đối với phạm nhân là người nước ngoài (điểm c, khoản 2 Điều 27). Tuy nhiên, thực tế hiện nay cho thấy, cán bộ làm công tác quản lý giam giữ, giáo dục cải tạo phạm nhân đang rất hạn chế về ngoại ngữ, khó khăn trong giao tiếp với người nước ngoài, dẫn đến khó có thể đảm bảo đầy đủ về quyền con người của phạm nhân là người nước ngoài do bất đồng ngôn ngữ gây ra.

Hai là, bổ sung nguyên tắc về bảo đảm thân thể, sức khỏe, danh dự của người chấp hành án và nghiêm cấm hành vi tra tấn, trừng phạt hoặc đối xử tàn nhẫn, vô nhân đạo trong thi hành án hình sự cho thống nhất với các quy định của các đạo luật trong lĩnh vực tư pháp hình sự đã được ban hành và tương thích với các quy định trong Bộ luật nhân quyền quốc tế và các văn bản pháp luật quốc tế khác có liên quan.

Ba là, cơ quan thi hành án hình sự tuyển dụng, bố trí, sắp xếp cán bộ có trình độ ngoại ngữ tốt làm công tác quản lý giam

giữ đối với những người này, tạo điều kiện thuận lợi cho việc bảo đảm quyền con người của phạm nhân là người nước ngoài.

Bốn là, bổ sung quy định về cơ quan có trách nhiệm trong thi hành án hình sự là Bộ Ngoại giao, tạo điều kiện thuận lợi cho việc thăm gặp, tiếp xúc lãnh sự đối với phạm nhân là người nước ngoài.

Năm là, nghiên cứu bổ sung quy định về việc bảo đảm nhu cầu giải quyết các quan hệ dân sự của phạm nhân để bảo đảm quyền con người của phạm nhân.

Sáu là, bổ sung quy định và có hướng dẫn cụ thể về việc sử dụng kinh sách và bày tỏ niềm tin tín ngưỡng, tôn giáo của phạm nhân.

Bảy là, bổ sung các quy định về thủ tục, trình tự thi hành tha tù trước thời hạn có điều kiện đối với người đang chấp hành hình phạt tù để thống nhất thực hiện.

Tám là, bổ sung các quy định về việc cơ quan THAHS có trách nhiệm kiểm tra đối với cán bộ THAHS của cơ quan mình; về trách nhiệm giám sát của các tổ chức đoàn thể thuộc Mặt trận Tổ quốc Việt Nam và đại biểu dân cử đối với thi hành án hình sự; xây dựng cơ chế pháp lý kiểm soát chặt chẽ giữa các cơ quan trong việc thực hiện thi hành án phạt tù; nghiên cứu tổ chức lắp đặt hòm thư khiếu nại, tố cáo của Viện kiểm sát nhân dân tại cơ quan thi hành án phạt tù để tiếp nhận đơn, thư khiếu nại, tố cáo của phạm nhân./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

1. Báo cáo tổng kết công tác trại giam, cơ sở giáo dục bắt buộc, trường giáo dưỡng năm 2020 của Cục Cảnh sát quản lý trại giam, cơ sở giáo dục bắt buộc, trường giáo dưỡng (C10) – Bộ Công an.
2. Báo cáo tổng kết năm 2019 của Cục Cảnh sát quản lý trại giam, cơ sở giáo dục bắt buộc, trường giáo dưỡng (C10) – Bộ Công an
3. Luật Thi hành án hình sự năm 2019
4. Tạp chí Pháp luật về quyền con người (số 3 – 2018).

¹ Báo cáo tổng kết công tác trại giam, cơ sở giáo dục bắt buộc, trường giáo dưỡng năm 2020 (C10 – BCA).